

İZMİR'DE KOBİ 'LER (KÜÇÜK VE ORTA BÜYÜKLÜKTE İŞYERLERİ) VE SORUNLARI

PROJENİN AMACI:

Post-Fordist yeniden yapılanma tartışmaları içinde gelişmekte olan ülkelere yönelik en dikkat çekici nokta; bu ülkelere sunulan yeni dünya işbölümü ve yeni üretim ilişkileri kompozisyonudur. Kalkınma kavramının yeni içeriği bundan böyle “global üretim zincirine bir üretim halkası olarak eklenen gelişme” şeklini almıştır. Bu çerçevede gelişmekte olan ülkelere önerilen; imalatta bir yeniden yapılanma yoluna gitme/teknolojik araştırmalardan feragat etme ve işletmelerde küçülme; esnek organizasyonlarda artış; üretim altyapısını(mülkiyet ilişkileri) ve politik yapılanmayı(Non-Governmental Organizations) yenileme, özetle yeni dünya ile yeniden eklenmenin farklı boyutlarını sağlayabilme ve daha da önemlisi bu yeni yapılanmayı sırtlayıp taşıyabilecek bir girişimci tipini oluşturabilmedir.

Çalışma gelişmekte olan bir ülkenin Türkiye'nin 1983'ten itibaren yeniden eklenmeye çalıştığı bu yeni dünya sistemi ile olan ilişkilerini Post-fordizm/Çevresel Fordizm temelinde tartışarak, bu tartışmayı kendisine önerilen küçük ölçekli organizasyonlar ve girişimci kimliği çerçevesine oturtmaya çalışacaktır.

PROJENİN ÖNEMİ:

Esneklik(flexibility) kavramı Sosyal Bilimlerin gündemine son birkaç yıldır yerleşti. Özellikle gelişmiş kapitalist ülkelerde yeni bir aşamaya(post-Fordist aşamaya) girildiğini öne süren yeni bir tartışma platformu, Sosyal bilimcileri de bu konu ile ilgilenmeye zorluyor. Fordizm ve post-Fordizm terimleri endüstriyel yapılanmada ekonomik gelişme ve organizasyonun özel biçimlerine tekabül etmektedir. 1930 ve 1970 dönemi dünya ekonomisi için Fordizm ile damgalıdır. Kitleli üretim ve tüketim zinciri, büyük ve boylamsal entegrasyonlu firma biçimleri Keynesian refah devleti ve geniş işçi sendikaları ile karakterize olan bir ekonomik organizasyon biçimi olan Fordist yapılanma yerini; kısa dönem parçalı üretim, küçük ve merkezileşmemiş firmalar ve esnek üretim biçimi, kısmen özelleştirilmiş devlet organizasyonları ve işçi sendikalarındaki küçülmelerle karakterize edilen post-Fordist yapılanmaya terk etmektedir.

Bu yeniden yapılanma içinde küçük ve esnek örgütlenmiş firma sahibinin girişimci kapasitesi ve girişimci kimliği, yeni dünya işbölümünde anahtar bir rol oynamaktadır. Girişimci kimliği ve bunun ilerlemedeki rolüne ilişkin çalışmalar, sosyal bilimlerde 1980'li yıllardan bu yana oldukça yoğun bir biçimde işlenmektedir. Sanayinin kaptanı olan girişimci (Cochran), gelişmenin harekete geçiricisi (Schumpeter); örgütlenmedeki formel otorite kaynağı, yaratıcı, yenilikçi (Hartmann); ekonomik kaynakların kontrolünde odak (Coates); risk almada atak, (Lauterbach); kâr için fırsatların nitelik ve boyutlarını sezebilecek özel bir yetenek, uzağı görme, yönetme ve girişkenlik, tüm enerjisini ulaştırmak istediği sona hasretmek (Habakkuk); evrensellik, fonksiyonel uzmanlaşma (Hoselitz); üretici, işveren, endüstrinin

kaptanı (Hartmann); karar alıcı (Dobb); sonu yaratan, temel karar verici (Gehard-Haussermann ve Turin); önder, yaratıcı yeni fırsatları yakalayan, risk alıcı (Miller); diğer insanlarınkinden farklı kararları olabilen, kendine güvenen, işini ve niteliklerini iyi bilen (Casson); nadir yetenekleri olan, uyumcu olmayan(non-conformist) davranış ve özelliklere sahip, izzeti-nefis sahibi, araştırma becerisi olan (Casson); başarı oryantasyonlu (Parsons); n-ach katsayısı yüksek (McClelland); hem yaratıcı hem de birleştirici öge (Hirschman); amaçlı aktivitesi olan, süreklilik sağlayıcı, kâr oryantasyonlu (Cole); maceracı, organizatör ve ayrıntıları atlamayan (Harbison ve Myers).

Yeni ekonomik yapılanmanın harekete geçirici bireyi olan girişimci, 1980'li yıllardan itibaren esnek ve küçük ölçekli firmalardaki yeni organizasyonel yapıyı düzenleyici ve ilerletici güç olarak ele alınmaktadır. Bu iddiayı izleyerek de uluslararası işbölümü çerçevesinde, gelişmekte olan ülkelere yeni bir kalkınma önerisi getirilmekte: Küçük ölçekli, esnek(flexible) organizasyonlara dönüş ve bu organizasyonlara uygun girişimci kapasitesi yaratma. Bu anlamda girişimsel kapasitenin yaratılması ve girişimci performansın artırılması gelişmekte olan ülkelere sunulan yeni bir kalkınma paradigmasıdır.

Bu çalışmada da girişimci kimliği kavramı ile gelişmenin dönüştürülmesinin olanaklılığı üzerinde durulacaktır. Bu amaçla Ege Bölge sanayisinde varolan KOBİ'lerin sorunları ve sahiplerinin girişimci kapasiteleri araştırılacaktır. Bu sayede yeni dünya işbölümü VE AB sürecinde Türkiye'nin bir çıkış yapabilmesi için vazgeçilmez potansiyel olan girişimci tipinin ne ölçüde batı kalıplarına benzer olarak oluştuğu ve benzemezliklerin ana hatları tespit edilerek, girişimci kültürünün yaratılması için gerekli öneriler sıralanmaya çalışılacaktır.

PROJENİN MATERYALİ VE YÖNTEMİ:

Bu çalışmada gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye'de halihazırda varolan (Geleneksel-Taşeron-fason) ve yeni yapılanmakta olan (Esnek yapılanma) üç firma tipi post-Fordism ve Çevresel Fordism tartışmasına konu olacaktır. Gelişmekte olan ülkelerde birden fazla üretim tarzının yanyana işliyor olması Post-Fordist kavramsal çerçevenin kendi totolojik handikapları yanısıra bu ülkelerde birden fazla firma ve girişimci tipini de ortaya çıkartmaktadır. Hangi firma ve girişimci tipinin ne tür ekonomik yapılar içinde bulunduğunu ortaya çıkartmak ise, Gelişmekte olan ülkelerde geleceğin yorumlanabilmesi ve ülkenin ekonomik yönü açısından hayati önem taşımaktadır. Dünya ekonomisine 1983 ten bu yana farklı bir biçimde eklenmeye çalışan Türkiye'de , 1983 te 'Küçük ve Orta Sanayi Geliştirme Birliği(KOSGEB)' adı ile bir kuruluş kurulmuştur. Bu kuruluş özellikle istihdamı artırıcı ve bölgesel kalkınmacı bir politika izlemekte,ancak ülkenin var olan küçük sanayi istihdamı ve girişimsel kapasitesine yönelik bilgilerini henüz toplayabilmektedir. Dolayısı ile Türkiye'nin küçük ölçekli firmalarının üretim yapılarını ve sahiplerin girişimci kapasitelerine ilişkin yapılan ve yapılacak olan çalışmalar KOSGEB tarafından desteklenmektedir.

Türkiye'de imalat sanayi içinde, DİE verilerine göre orta ve büyük ölçekli olarak tanımlanan 1-99 işçi çalıştıran işyeri sayısı, toplam içinde 1994'de %40.93 ile önemli bir yer işgal etmektedir. Ege Bölgesi'nde ise bu oranın 1980-1994 dönemi içinde %46.8'e vardığını görmekteyiz. Bölge sanayisi içinde toplam 551 küçük ölçekli firmanın (EBSO'ya kayıtlı ve imalat sanayi içinde) Bölge içinde katma değer payı % 15, üretim için % 27, istihdam için ise

% 45'tir. Bölgede küçük ve orta ölçekli firmaların öncelikle tüketim ve sonra da yatırım malları grubunda yoğunlaştığı görülmektedir.

Ancak Bölge Sanayi Odası küçük ölçekli firmaların tarifini DİE verilerine göre yaparken, küçük ölçekli firmaların sayısını ve hacmini 25-49 işçi sayısı ile sınırlamakta, 25 ve altı işçi çalıştıran işyerlerini hesaplarına dahil etmemektedir.

Oysa bölge sanayi içinde özellikle esnek üretim ile uğraştığı düşünülebilecek olan bir kesim mevcuttur ve bu kesimin öncelikle "Esnek üretim ve yeniden yapılanma" tartışmalarına konu edinilen kesim olduğundan da kuşku yoktur. Bu nedenle öncelikle küçük ölçekli işyerleri içinde yeni bir sınıflandırmaya gidilmesi ve esnek ve esnek olmayan organizasyonların ayrıştırılması gereklidir. (Zira KOSGEB'in alana ait bilgilerinden edinilen döküm ile , sadece İzmir ili içerisinde küçük ve orta ölçekli işletmelerin işyeri payları % 99.5, istihdam payları % 55.9 iken, katma değer payları % 24.0 dır).

Yukarıdaki verilerin birbirine zıt gelişen eğilimleri göstermesi ve özellikle de 1992 yılında yapılan bir girişimcilik analizinden çıkan sonuçlar (Bkz. Özgen, H. Neşe, Kalkınma ve Girişimcilik, Ege Bölgesi İmalat Sanayi Örneği, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir,1992) , Bölge'de küçük ölçekli ancak verimliliği yüksek bir firma tipinin varlığına işaret etmektedir. Bu firmalarda ise genellikle ikinci ya da üçüncü kuşak sanayici olup, firmalarını baba desteğinden ziyade kendi güçleri ve bilgi birikimleri ile kuran ve dünya ile daha fazla bütünleşmiş bir girişimci tipi gözlenmektedir.

Dolayısı ile EBSO'na kayıtlı küçük ve orta ölçekli firmalar bu çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Bu çalışmada öncelikle firma tipleri üçe ayrılacaktır 1) Bir firmanın üretim zinciri içinde yer alanlar(subcontracting-fason firmalar) 2)kapital yoğun küçük üretim yapanlar (esnek-flexible organizasyonlar) ve 3) geleneksel yapıllı küçük ölçekli firmalar.

Bu üç tür firma'da firma ve üretim sorunları ve sahiplerinin girişimsel performansları ve girişimci kimlikleri incelenerek; gelecekte hangi firma türünün ekonomi içinde ne tür bir yeri olacağına ve flexibilizasyon süreci içinde KOSGEB'in bu firmalara hangi yönlerden yatırım yapması gerektiği, AB ile bütünleşme sürecinde hangi tür firma ve hangi sektörün öncelikle olduğu araştırılacaktır.

Bu amaçla öncelikle EBSO bünyesindeki firmaların, son 4 yıllık firma verimliliği analizi yapılacaktır. Bu yolla firmaların yukarıdaki üç türden hangisine mensup olduğu belirlenecektir. Zahmetli bir yöntem de olsa bu yöntemin seçilme nedeni şudur: Firma bazında çalışıldığında(firma baz alındığında) işçi sayısının yeterince ayırdedici olmadığı belirlenmiştir. Ancak teknolojik verimlilik analizi sayesinde firmaların sınıflandırılabilmesi mümkün olacaktır. Bu amaçla bölge içinde var olan firmalar arasından her sektörde tabakaya oranlı olarak kota ile toplam 425 firma sahibi ile görüşülecektir.

Çalışmanın ön analiz aşamasında esnek olmaya uygun yapıda dört sektör seçilmiştir: Özellikle esnekliğin ortaya çıkış şartlarını diğer ülkeler içinde en yoğun gerçekleştiren sektörlerden birisi olarak . **otomotiv yan sanayi**; bir ara malı grubu ve kapital yoğun bir grup olarak belirlediği için **plastik** ve Türkiye'de özel bir yapılanma içinde oldukları için **gıda** ve **giyim** sektörü. Bu 4 sektörde esnek üretim yaptığı firma ön analizleri ile belirlenmiş toplam 75 firma sahibine de bir soru kağıdı ve sonra da bir girişimsel performans ölçeği uygulanacaktır.

Teknikler:

Toplam 500 firma sahibi ile yapılacak olan mülakatta öncelikle eğitim, köken ve demografik bilgiler, sonra da iş-firma ve aile tarihi hikayelendirilecektir. Firmanın geçmişteki işleri, aile tarihi içinde firmanın yeri ve önemi, girişimcinin firma ve iş ile ilgili ilgisi ve bilgisi, üretim sürecinin içinde yeralışı, firmanın organizasyonu vb. ve firma sahibinin günlük yaşamına ilişkin (hobileri, üye olduğu parti ve dernekler vs.) aktiviteleri üzerine detaylı ve yarı yapılandırılmış bir görüşme uygulanacaktır.

Daha sonra uygulanacak olan girişimsel performans ölçeği geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmış olan bir ölçektir. Toplam 36 madde ve 6 alt bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler literatürde girişimsel performans açısından ayırıcı olarak nitelendirilmektedir. Bu bölümler şunlardır: Yaratıcılık ve yenilikçilik; uzak görüşlülük; organizasyon kapasitesi, kâra yönelik olma, risk alma ve kendini bir gruba ait addedme. Bu ölçek aynı zamanda derinlemesine mülakatta elde edilen değerler için bir tutum ölçütü olarak da kullanılacaktır. Bu ölçeğin dışında ayrıca bir kendine güven (self-esteem) ve bir denetim odağı (locus of control) ölçeği de kullanılacaktır. Her iki ölçeğin de geçerlik güvenilirlik analizleri önceden yapılmıştır .

PROJENİN LİTERATÜR LİSTESİ:

ACS, Z. & AUDRETSCH,D.,B., Innovation and the Small Firms,
Cambridge,Mass:MIT Press, 1990.

BAUMOL, W.,J., "Is Entrepreneurship Always Productive, Journal of
Development Planning, 18,1988.

BERNA, James J., "Patterns of Entrepreneurship in South India", Economic Development &
Cultural Change, Vol: 7, No: 2, 1958.

BERNSTEIN, H., Underdevelopment and Development: The Third World Today, Penguin,
London, 1973.

BOOTH, H., D., "Social Development Research: An Agenda for the 1990's", The European
Journal of Development Research, 4,1,1992.

CASSON, Mark, The Entrepreneur: An Economic Theory, Oxford Press, London, 1982.

CHAN,K.F.,& LAU,T., "Are Small Business Owner/Managers Really Entrepreneurial?",
Entrepreneurship and Regional Development, 5, 1993.

CHELL, E. HAWORTH, M. et al., (eds) Entrepreneurial Personality, Routledge, London,
1995.

COCHRAN, Thomas C., "The Entrepreneur in Economic Change" (in) Entrepreneurship and
Economic Development,(ed) P. KILBY, The Free Press, New York, 1971.

- CURRAN, J., "Rethinking the Economic Structure: Exploring the Role of the Small Firm and Self-Employment in the British Economy", Work, Employment and Society, Sp. Is. May, 1995.
- GERSCHENKRON, Alexander, Economic Backwardness in Historical Perspective, A Book of Essays, Harvard Üni. Press, 1962.
- HOSELITZ, B.F., "Entrepreneurship and Economic Growth", American Journal of Economics and Sociology, vol: 12, 1952.
- KHALAF, Samir & SHWAYRI, Emilie, "Family Firms and Industrial Development: The Lebanese Case; Economic Devevelopment & Cultural Change, Vol: 15, No: 4, 1967.
- LAUTERBACH, A., Entreprise in Latin America, Business Altitudes in a Developing Economy, Cornell Uni. Press, Ithaca, New York, 1966.
- McCLELLAND, D.C., The Achieving Society, Free Press, Mac Millan, London, 1961.
- MEYER, A.J., "Entrepreneurship and Economic Development in the Middle East", Public Opinion Quarterly, Vol: 22,1958.
- ÖZGEN, Neşe, Ege Bölgesi Kalkınmasında İmalat Sanayinde Müteşebbis Tiplerin Rolü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1992.
- PAPANEK, Gustav, F., "The Development of Entrepreneurship", AER, vol: 52, (May) 1962.
- SACHS, Wolfgang, "Artık Kalkınma Yarışı Olmayacak", N P Q,1-2Güz,1991.
- SCHWENGEL,H., "British Enterprise Culture and German Kulturgesellschaft", in)Enterprise Culture,(eds)KEAT & ABERCROMBIE, Routledge, London, 1991.
- SO, Alvin Y., Social Change and Development; Modernization, Dependency and World-System Theories, Sage Lib. Bupl., 1990, London.
- TAYLOR,J.G. From Modernization to Modes of Production:A Critique of Sociologies of Development and Underdevelopment, MacMillan Press Ltd., London,1981.
- TUMA, Elias, "Instituationalized Obstacles to Development: The Case of Egypt", World Development, Vol: 16, No: 10, 1988.
- TURNER, Bryan S., Capitalism and Class in the Middle East; Theories of Social Change & Economic Development, Heinemann, London, 1984.